

УДК 811.161.2'367.332

СУБСТАНЦІАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДІЄСЛІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**Кумейко Т. А.**

У статті на засадах теорії інтенції розглянуто субстанціальні характеристики дієслів інформаційної діяльності.

Ключові слова: інтенція, теорія інтенції, дієслово, інформаційна діяльність, предикат, речення, субстанціальні характеристики.

В статье на основе теории интенции рассматриваются субстанционные характеристики глаголов информационной деятельности.

Ключевые слова: интенция, теория интенции, глагол, информационная деятельность, предикат, предложение, субстанционные характеристики.

The article, made the base of the intense theory, is devoted to the substance characteristics of the verbs with the meaning of informative activities.

Key words: intention, the theory of intention, verb, informative activity, predicate, sentence, substance characteristics.

Сполучуваність дієслів з іншими частинами мови в різноманітних варіантах семантико-синтаксичних відношень є актуальним питанням не тільки на рівні розробки теорії валентності, але й основою теорії інтенції дієслівної дії, згідно з якою дієслово потребує вираження агенса, пацієнса, локатива, інструмента своєї дії. Оскільки інтенція і валентність є суміжними поняттями, що характеризують дієслово на синтаксичному та семантичному рівнях, то виникає потреба розгляду питання сполучуваності дієслівних лексем не тільки з позиції теорії валентності, але й теорії інтенції дієслівної дії.

Інтенцію розглядають як здатність дієслова відкривати функціонально-семантичні позиції для заповнення їх назвами учасників дії чи стану типу агенс (носій дії), пацієнс (пасивний учасник ситуації, напр., об'єкт дії, носій стану), локатив, інструмент, адресат і т. п." [3].

Дослідженню інтенційних властивостей дієслова присвятили свої праці такі мовознавці, як С. Канцельсон, Р. Мразек, Я. Оравець, М. Володченков, Є. Шутова та ін. Інтенційні характеристики дієслів інформаційної діяльності не були предметом наукового дослідження в українському мовознавстві.

Метою статті є визначення інтенційних характеристик дієслів інформаційної діяльності, а саме субстанціальних характеристик дієслів інформаційної діяльності.

Дієслова інформаційної діяльності, переважно, вимагають наявності таких необхідних семантичних компонентів, як суб'єкт, об'єкт і адресат. Ознакою суб'єктності відзначені майже усі речення цієї групи, крім групи "Технічне забезпечення інформаційної діяльності", де суб'єкт часто імпліцитний – ми його розуміємо за контекстом. Об'єктні позиції наявні в усіх групах речень, їхня кількість зумовлена значенням дієслівної лексеми.

Опис субстанціальних характеристик дієслів інформаційної діяльності буде здійснюватися за раніше виділеними семантичними підгрупами.

1. Пошук інформації**Схема** $\leftarrow V \rightarrow$

Вибирати, винаходити, вишукувати, добирати, знаходити, шукати та ін. Напр.: Серед заплених сувоїв грубого паперу Дмитро Іванович, напружуючи зір, вишукував кожне слово, яке стосувалось імені кошового (І. Шаповал); Людина шукає інформацію тільки в тих джерелах, які їй доступні в повсякденному житті (З підручн.).

Схеми $I \leftarrow V \rightarrow I$ / $I \leftarrow V \rightarrow \rightarrow I$

Дізнатися, довідатися, опитувати та ін. Напр.: Банки опитують клієнтів про майно та родичів (З газети); Активісти проекту опитують споживачів різних вікових груп і на основі почутого формують висновки про досвід та перспективи (З газети).

Схеми $I \leftarrow V \rightarrow \rightarrow I \leftarrow V \rightarrow \rightarrow \rightarrow I$

Випитувати, запитувати, розпитувати. Напр.: Тим часом він розпитував товаришів про кімнати й оглядав декотрі, але всі вони були зв'язані з ремонтом або відчипним, а він грошей не хотів витратити (В. Підмогильний); Ігемон детально розпитував у нього все про християнство (3 газети).

2. Збирання інформації

Схема $\leftarrow V \rightarrow$

Акумулювати, анкетувати, вимірювати добирати, виписувати, вишукувати, записувати, збирати, каталогізувати, накопичувати, переписувати, спостерігати, тестувати, шукати та ін. Напр.: В Україні основним офіційним суб'єктом, який акумулює відомості про вчинення злочинів, є Міністерство внутрішніх справ України (3 підручн.); ВВП вимірює одночасно і дохід в економіці, і обсяг витрат на виготовлену продукцію (3 підручн.); Він записував народні пісні, казки й приказки, звичаї й навіть самі мелодії пісень і заводив у ноти (І. Нечуй-Левицький).

Схеми $I \leftarrow V \rightarrow I \leftarrow V \rightarrow \rightarrow I$

Опитувати, виписувати та ін. Напр.: ДПІ опитує податківців про свою роботу (3 газети); Міліція опитує учасників ініціативи "Дайте пройти" (3 газети); Відвідувачі шукають близьких, дехто випикує прізвища загиблих (3 газети); Він виписав дещо про перебіг засідання суду (3 газети).

Схеми $I \leftarrow V \rightarrow \rightarrow I \leftarrow V \rightarrow \rightarrow \rightarrow I$

Випитувати, запитувати та ін. Напр.: Дуже коректний підполковник з гарним прізвищем Шевченко випитував у мене все про Гелія (3 газети); Одна другу та й випитує (УНТ); – (Ю. Мушкетик); У священика вони запитують все про пости (3 газети).

3. Передача інформації

Схема $\leftarrow V \rightarrow$

Винити, виправдати, відгукнутися, відкликати, гомоніти, гукати, заперечувати, злословити, інструктувати, картати, консультувати, корити, обнародувати, опублікувати, ославити, причитати, розголошувати, свідчити, славити, соромити, фразерствувати, хвалити, цитувати та ін. Напр.: По дорозі косарі гомоніли про різне, злазили з воза перед калюжами й на гору, потім сідали (О. Довженко); Остюк інструктує командира другої (Ю. Яновський); В 1742 році папа Бенедикт XVIII обнародував буллу Etsi Pastoralis, покликану поліпшити положення італо-албанців (3 підручн.).

Схеми $I \leftarrow V \rightarrow I \leftarrow V \rightarrow \rightarrow I$

Агітувати, аргументувати, бесідувати, виголошувати, висловлювати, виказати, викладати, викликати, вимовляти, витлумачити, відзвітувати, відповісти, жалітися, жартувати, коментувати, консультуватися, обговорити, описувати, полемізувати, радитися, рекламувати, сперечатися, спілкуватися, характеризувати та ін. Напр.: Це було логічно – Макс відзвітував перед Жарохом, а той підкинув йому нову інформацію про мене (Н. Крук); Секретар міської ради Михайло Метер відзвітував перед виборцями про свою депутатську діяльність (3 газети); Вона вже раз жалілася йому, а що вижаліла? (Панас Мирний); Жінка жаліється дідові на лиху свекруху, а за спиною у неї закоханими очима дивиться на курча бадьорий, спітнілий єврейчик без шапки, щупає курча поміж пір'ям, сіпає молодицю за рукав (С. Васильченко).

Схема $\leftarrow V \rightarrow \rightarrow$

Адресувати, бажати, веліти, віщувати, виказати, вмовляти, дезінформувати, дякувати, закликати, зауважувати, заявляти, інформувати, казати, молити, обвинувачувати, обіцяти, переконувати, повідомляти, попереджати, пояснювати, рекомендувати, роз'яснити, титулувати, умовляти, хвастати, цікавитися, шептати та ін. Напр.: Міліція дезінформувала громаду щодо Стрітенської церкви (3 газети); Він обвинувачував себе в настирливості (В. Домонтович); 17 жовтня 1905 р. він роз'яснював своїм читачам зміст поняття свободи слова (3 підручн.).

4. Отримання інформації

Схема ←V→

Балакати, вглядіти, виписувати, вислухати, вслухатися, дивитися, екзаменувати, задивлятися, записувати, заслухувати, зчитувати, оглядати, ознайомлюватися, переглядати, піддивлятися, підслухати, сприймати, підслухувати, сваритися, услухатися, читати та ін. Напр.: Петро бачив ціле передпілля гострим своїм вояцьким оком (І. Багрянний); М. Ге подорожував по Італії, де ознайомлювався з шедеврами італійських митців (З підручн.); Я наочно сприймав нелюбий хаос невлаштованого його життя (В. Домонтович).

Схеми I←V→/I←V→→/

Бесідувати, впізнати, дебатувати, дискутувати, диспутувати, дізнатися, довідуватися, консультуватися, наслухатися, обговорювати, отримувати, перешіптуватися, пізнавати, полемізувати, радитися, розмовляти, упізнавати, чути та ін. Напр.: Старший брат Шури, відповідальний підпільний працівник Білорусії, залишився в Мінську для підпільної роботи, як про це вона дізналася вже пізніше (О. Гончар); Про закриття кримінальної справи Княжицький дізнався від ЗМІ (З газети); Вони стояли серед потоку віруючих і сперечалися, дискутували про святість місця (В. Шевчук); У нас же не тільки журналісти, а й знані інтелектуали сідають поруч із Олесем Бузиною і дискутують із ним на серйозні теми (З газети).

5. Обробка інформації

Схема ←V→

Аргументувати, аналізувати, вгадувати, вивірити, вимірювати, вивчати, вигадувати, відгадати, деталізувати, досліджувати, думати, засвоїти, зашифрувати, з'ясувати, конспектувати, мислити, обґрунтовувати, обчислювати, редагувати, систематизувати, схематизувати, узагальнити, формулювати, фальсифікувати та ін. Напр.: Студенти самостійно деталізують план дослідження (З підручн.); Людське суспільство в міру свого розвитку досліджувало навколишній світ, накопичуючи про нього інформацію (З підручн.); Використовуючи порівняльно-історичний метод, він з'ясував чимало складних питань української та російської літератури (З підручн.).

Схеми I←V→/I←V→→/

Аргументувати, виокремити, навчатися, обґрунтувати, опрацювати, пояснити та ін. Напр.: Письменник опрацьовує багато документальних матеріалів, його романи опираються на історичні свідчення (З газети); Спеціалізовані рекламні агенції опрацьовують для замовників комплексні програми (З підручн.).

Схема ←V→→

Асоціювати, визначати, згрупувати, зіставляти, кваліфікувати, класифікувати, ототожнювати, пояснювати та ін. Напр.: Підприємець зіставляє ці витрати з альтернативними можливостями (З підручн.). Коефіцієнт незалежності (автономії) студенти визначають за формулою (З підручн.).

6. Збереження інформації

Схема ←V→

Видати, друкуватися, завчити, опублікувати, задокументувати, зазубрити, завчити, занотувати, запам'ятати, записати, зберігати, згадати, каталогізувати, опублікувати, реєструвати, увічнити, фіксувати та ін. Напр.: Користуючись з цієї допомоги, Куліш видав “Записки о Южной Руси”, “Чорну Раду”, “Проповіді” Гречулевича, “Грамотку” й інше (З підручн.); Потім я сідав і записував вже дуже чистий текст (Ю. Андрухович); Дільничні комісії утаємничують списки виборців (З газети).

Схема ←V→→

Вивчити, вписати, друкувати, надрукувати, обнародувати та ін. Напр.: Цікаву сторінку вписав у цей розділ Гюго Мюнстенберг (З підручн.).

7. Технічне забезпечення інформації

Схема ←V→

Архівувати, вилучати, запам'ятовувати, заблокувати, копіювати, містити, розблокувати, упорядкувати, формувати та ін. Напр.: Програма автоматично архівує бази даних “1С Підприємство” (З підручн.); Іноді користувачі неусвідомлено форматують носії інформації, при цьому видаляючи з них всю інформацію (З підручн.).

Схема ←V→ →

Автоматизувати, вводити, виводити, використовувати, доставляти, заносити, зберігати, переміщати, створити, формувати та ін. Напр.: Сучасні неречові знаряддя праці автоматизують процес збору інформації (З підручн.); Таким чином, носії облікової інформації, що пройшли обробку, зберігаються в поточному архіві бухгалтерської служби (З підручн.); Клавіші <PageUp> і <PageDn> переміщують текст на одну сторінку (екран) угору або вниз (З підручн.).

Проведене дослідження дало змогу зробити такі висновки: субстанціальні дієслова інформаційної діяльності у своєму складі мають стрижневими суб'єктно-об'єктні відношення, у деяких групах трапляються суб'єктно-об'єктно-способові та суб'єктно-об'єктно-локативні, які виступають облігаторними для цих груп. Дієслова інформаційної діяльності найчастіше вимагають таких необхідних семантичних компонентів, як суб'єкт, об'єкт і адресат. Ознака суб'єктності є обов'язковою для всіх дієслів інформаційної діяльності, крім групи "Технічне забезпечення інформації", де суб'єкт часто імпліцитний, оскільки розкриває специфіку як самих дієслів інформаційної діяльності, так і речень, утворених з цими дієсловами. Адвербіальні лексеми можуть виступати обов'язковими у групах "Обробка", "Збереження" та "Технічне забезпечення інформації".

Література

1. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983. – 219 с.
2. Володченко М. П. Интенционные свойства глаголов внутреннего эмоционального состояния в современном русском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук / Володченко М. П. – К., 1984. – 23 с.
3. Грищенко А. П. Форма в синтаксисі / А. П. Грищенко // Зб. наук. праць Полтавського держ. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка. Серія філологічна. – Полтава : Полтавський держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка, 2011. – Вип. 4 (18). – С. 3–16.
4. Українська мова : енциклопедія. – К. : Вид-во "Укр. енцикл." ім. М. П. Бажана, 2000. – 752 с.
5. Оравец Я. К вопросу о глагольной интенции и глагольном управлении / Я. Оравец // Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействие. – М. : Наука, 1969. – С. 176–187.
6. Шутова Е. И. О глагольной интенции // Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействие. – М. : Наука, 1969. – С. 307–310.